

Walter Kendall

Kommunistiska Internationalen och vändningen från 'Socialfascism' till Folkfront

Detta kapitel är avsett att ge en kontext för de följande avsnitten [syftar på de övriga artiklarna i samma nummer av tidskriften, vilket var ägnat åt Komintern och dess politik. Två av dessa artiklar finns redan översatta på marxistarkivet: [Rättegången mot de spanska bolsjevik-leninisterna \(1938\)](#) av Augustín Guillamón och [Hur Tito tog över Jugoslaviska Kommunistpartiet](#) av Ante Ciliga. – Red anm].

Artikeln har med Walter Kendalls välvilliga medgivande hämtats ur hans opublicerade manuskript, *World Revolution: The Russian Revolution and the Communist International, 1898-1935*, vilket är baserat på det arbete han gjorde i ett Senior Research Fellowship vid Nuffield College 1970-73, och som han fullbordade 1978. Den fullständiga texten kan studeras i biblioteket där. Walters arbete behöver ingen längre introduktion, hans långvariga arbete med tidningen *Voice* är välkänt, liksom hans tidigare historiska författarskap och hans arbete om arbetarrörelsen på kontinenten (*The Labour Movement in Europe*, London, 1975). Till och med stalinisterna, som under många år avfärdade hans *The Revolutionary Movement in Britain, 1900-21* (London, 1969), erkänner nu den som en klassiker (jfr Willie Thompson, *The Good Old Cause*, London, 1992, sid. 13, 30).

Trots dess betydelse som en vändpunkt behandlas ofta Kominterns omställning från Tredje perioden till Folkfront ofta mycket schematiskt i historiska standardverk. De mest användbara i bokform är Fenner Brockways *Workers Front*, London 1938, kap. 5, sid. 55-72, 'The Failure of the Third International'; K Tilak, *The Rise and Fall of the Comintern*, Bombay, 1947, sid. 90-8; Franz Borkenau, *World Communism*, Ann Arbor, 1962, sid. 376-89; Fernando Claudin, *The Communist Movement: From Comintern to Cominform*, Harmondsworth, 1975, sid. 145-199 [svensk översättning på marxistarkivet: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, del 1](#), avsnittet "Folkfrontserfarenheten"]; Pierre Frank, *Histoire de l'internationale communiste*, Montreuil, 1981, vol. 2, sid. 693-724; och Duncan Hallas, *The Comintern*, London, 1985, sid. 142-4. Dessa verk har nu helt överflyglats av Pierre Broué, *Histoire de l'internationale communiste 1919-43*, Paris, 1997, sid. 649-65 [svensk översättning i [Kommunistiska Internationalen 1933-1938. Folkfrontspolitiken](#), kapitel 30].

Bland relevanta artiklar kan nämnas Tom Kemp, 'Towards a History of the Third International', del 3, i *Fourth International*, Volume 6, no1, Summer 1969, sid. 39-52; César Corte, 'Les Fronts populaires contre la révolution', del 2, 'du Millerandism au front populaire', *La Vérite*, no 577, juni 1977, sid. 128-32; Jean-Paul Joubert, 'Autour du VIIème congrès de l'Internationale communiste', *Cahiers Léon Trotsky*, no 28, december 1986, sid. 21-38; Igor Krivoguz, 'Whatever Happened to the World Revolution?', *Soviet Weekly*, 21 oktober 1989, och Paul Flowers, 'International Communism and the Communist International', *Revolutionary History*, Volume 6, no 1, Winter 1995-96, sid 166-7. 'Joseph Redman' (Brian Pearce), 'From "Social-Fascism" to "People's Front"', behandlar vändningens inverkan på British Communist Party (*Labour Review*, Volume 2, no 5, september/oktober 1957, sid. 148-53, omtryckt i Pearce and Woodhouse, *Essays in the History of Communism in Britain*, London, 1975, sid. 205-18) [finns nu även på nätet, se: [From 'Social-Fascism' to 'People's Front'](#)]

1: Rättegången om branden i Riksdagshuset

Det mest framträdande inslaget i den 'antifascistiska' kampanjen var rörelsen för 'försvaret' av Georgi Dimitrov, 'verkställande direktören' för Västeuropeiska Byrån. 'Försvars'-rörelsen

hade lanserats av Münzenbergs propagandaapparat under våren 1933 och innan den drogs igång hade Dimitrov varit ganska okänd utanför de inre kretsarna i Komintern. Den korpulente 'Teddy' Thälmann, Stalins utvalde ledare för det tyska kommunistpartiet (KPD), var däremot internationellt känd. Båda hölls fångna i Hitlers fångelser. Komintern bestämde sig emellertid för att kampanja för Dimitrovs frisläppande och inte för Thälmanns. Varför?

Dimitrov var bara en av åtskilliga åtalade kommunister i den planerade rättegången om riksdagsbranden. Det har påståtts att Dimitrov under förhören avslöjade en hel del uppgifter. Han satt säkert inne med alltför många Komintern-hemligheter för att tryggt lämnas kvar i nazisternas händer. Så småningom blev det tydligt att nazisterna och kommunisterna, tyska såväl som ryska, skulle kunna nå en uppgörelse om Dimitrovs öde.¹

Thälmanns fall var annorlunda. Om nazisterna skulle frige Thälmann, skulle det innebära en stor seger för Komintern och en högst betydande uppmuntran för de få KPD-kadrer som fortfarande desperat kämpade för att överleva repressionen. Nazisterna hade ingen tanke på att frige Thälmann. Det finns heller inget bra skäl för att tro att ryssarna eller Komintern önskade se Thälmann fri. I Hitlers fångelse var Thälmann en martyr, en högst värdefull tillgång för Kominterns sak. Ute ur fångelset skulle han kunna bli en förödande kritiker av Kominterns politik. En politik som inte bara förde KPD, utan också Tyskland och så småningom hela Europa, till så tragiska öden.

Nazisternas åtal mot Dimitrov och hans kamrater var inte på något sätt starkt. Det var, för att använda sovjetiskt ordval, ett 'amalgam' [hopkok]. Nazisterna förde först fram några bevis för att det var den tyske revolutionären Van der Lubbe som hade startat branden i Riksdagshuset som en protest mot nazistregimen. Sedan försökte de, på ett föga övertygande sätt, visa att Van der Lubbe, en vänsterrevolutionär och kritiker utanför Kominterns kretsar, hade agerat på order av de andra åtalade, Dimitrov, Popov, Tanev och Ernst Torgler, en deputerad för KPD. Otto Katz² dammsög nu, på Münzenbergs instruktioner, Tyskland och Nederländerna efter bevis för att svärta ned Van der Lubbes karaktär. Då några bevis inte dök upp, tillverkade helt enkelt Katz sådana. Münzenberg gav sedan dessa lögnar största möjliga spridning via Kominterns propagandaapparat. Under tiden samordnades den kommunistiska försvarskampanjen för att fullständigt ta avstånd från Van der Lubbe, man lade hela sin tyngd bakom den nazistiska uppfattningen att Van der Lubbe var den mordbrännare som startat branden i Riksdagshuset.

Dimitrov behandlades inte bra i fångelset, men jämfört med nazistisk standard fick han speciella favörer. Där "började han studera tysk lag och historia... samtidigt som han med intresse läste klassikerna inom tysk och världslitteratur, Goethe, Shakespeare, Byron, Walter Scott... såväl som böcker om Homeros, Sofokles, Dante, Cervantes, Schiller och många andra." Tyskarna ställde så småningom Dimitrov inför rätta, men vid den tidpunkten verkar det troligt att Dimitrov redan visste att han skulle släppas.³

¹ Om detta, se A Koestler, *The Invisible Writing*, London, 1953, sid. 203. Koestler ingick i Münzenbergs personliga stab och var således invigd i mycket annan hemlig information. Se även F Borkenau, *European Communism*, London, 1953, sid. 227-8; R Fischer, *Stalin and German Communism*, London, 1948, sid. 308-9.

² För Katz roll i Kominterns kampanj mot Van der Lubbe, se P Barton, *Prague a l'heure du Moscow*, Paris, 1953, sid. 55-8. Franska, holländska och belgiska radikala personer uppmärksammade Katz' aktiviteter vid denna tid, men deras uttalanden drunknade i floden av Kominternpropaganda. Den kommunistiska propagandan accepterade nazisternas anklagelse att Van der Lubbe startade branden i Riksdagshuset, men lade till att nazisterna själva var inblandade. Se t ex *Daily Worker* (Londonutgåvan om inget annat anges), 18 september 1933, 23 december 1933; *The Brown Book of the Hitler Terror*, London, 1933, sid. 54-62.

³ Dimitrov, skriver en av hans bulgariska kommunistiska biografer, var "utsatt för raffinerade tortyrmetoder ... fråntagen de kontanter han hade på sig och fick inte ta emot tidningar". Under en månad var han utan sina glasögon innan de återlämnades. Han tilläts korrespondera med Henri Barbusse, med sin moder i Moskva, och andra, inklusive funktionären i Komintern Vasil Kolarov, och ta emot besök. Dimitrov tvingades bära handklovar hela tiden, en verklig plåga. Han fick dock en penna och kunde fortsätta att skriva. I jämförelse med den

När den tyske revolutionären Van der Lubbe arresterades hade kommunisterna redan fördömt honom som ”verktyg för nazisterna” och utifrån skrala bevis anklagat honom för att vara homosexuell älskare till nazistledaren Röhm, samt hävdade att ”Van der Lubbe kommer att erkänna allt hans arbetsgivare ber om... Han kommer att anklaga Dimitrov för allt de önskar. Han kommer att anklaga vem som helst som hans nationalsocialistiska vänner önskar krossa.”

Detta var inget annat än känslolöst, grymt och ärekränkande nonsens. Van der Lubbe vägrade, även efter månader av intensiva förhör, att baktala Dimitrov och hans kolleger på något sätt, och detta trots att han därigenom säkert kunde ha räddat sitt eget liv. Det var bara som konsekvens av Lubbes vägran att böja sig för nazistiskt hot och smicker som en hemlig uppgörelse mellan kommunisterna och nazisterna till slut ingicks. Van der Lubbe skulle dö; Dimitrov och hans närmaste medarbetare skulle gå fria. I sin sista plädering inför den nazistiska rätten skulle Ernst Torgler gå så långt som till att hävda att om han hade känt till Van der Lubbes plan att bränna ner Riksdagshuset skulle han varit den förste att avslöja honom för polisen. I sitt avslutande tal fördömde Dimitrov, då han redan kände till att den allmänne åklagaren skulle föreslå hans eget frikännande och att han skulle gå fri, den 24-årige Van der Lubbe med häpnadsväckande frenesi. Den tyske revolutionären, medlem av Unga Kommunisters Förbund till april 1931, förklarades av Dimitrov vara ett verktyg...som genomförde ett klumpiga mordbrandsförsök, ett ”korkat verktyg”, en ”miserabel Faust... en deklasserad arbetare, en rebellisk medlem av samhällets avskum”, ett ”kreatur” med vilken de fyra kommunistiska åtalade hade ”inget gemensamt”. Som om inte detta var nog, fortsatte Dimitrov, förvissad om att han och hans vänner skulle frikännas, att kräva att Van der Lubbe skulle dömas skyldig. Den kommunistiska propagandan nöjde sig inte med att ansluta sig till nazisterna i att förklara Van der Lubbe skyldig, utan fortsatte att förtala detta stackars offer för den nazistiska terrorn även bortom graven – och detta även efter att nazisterna själva hade lagt ner sin kampanj. I Världskommitténs mot Fascism publikation, *Rättegången om riksdagsbranden*, gick man så långt som till att hävda att Van der Lubbe skulle ha dött under ”yttersta skräck”, att han inte klarat att stå upp bland sin egna ”genomskärande skrik” utan fick ”släpas till schavotten av sina skarprättare”. Inget bevis har förts fram för dessa påståenden, och de verkar vara utan någon som helst substans. I januari 1934 publicerade den nazikontrollerade tyska pressen sin egen officiella redogörelse för omständigheterna kring Van der Lubbes avrättning. Inte ens Dr Goebbels nazistiska propagandamaskin fann det nödvändigt att rapportera annat än att den holländske revolutionären Van der Lubbe hade ”lyssnat lugnt till uppläsningen av domen och anträtt schavotten lugnt och utan hjälp.”⁴

Under tiden, medan Van der Lubbe lämnades *utan försvar*, ställde Münzenberg alla de expert- och organisationsresurser som han några år tidigare hade tagit i bruk för ‘Noullens’ (Rugge) till Dimitrovs förfogande. Kampanjen kunde föras med en stor del självsäker bravur, inte minst därför att Münzenberg i ett tidigt stadium måste ha försäkrats om att den slutliga utgången skulle bli att Dimitrov släpptes.

Dimitrov utnyttjades nu som fokus för hela den ‘antifascistiska’ kampanjen. Han ställdes inför rätta i Leipzig i september 1933, och efter ett rättfram och modigt försvar frikändes Dimitrov den 23 december. Tre av de fyra andra åtalade, bulgarerna Popov och Tanev och den tyske kommunisten Torgler, frikändes samtidigt. Den holländske revolutionären Van der Lubbe, utan inflytelserika beskyddare och förtalad på nästan samma sätt av såväl kommunister som

behandling som den vanlige kommunisten fick i de nazistiska fängelserna, var detta en verkligt förmånlig behandling. Om detta, se D Elazar (red), *George Dimitrov*, Sofia, 1972, sid. 117-8.

⁴ Om allt detta, se *The Brown Book*, op cit, sid. 54-62, 138; *The Reichstag Fire Trial*, London, 1934, sid. 237, 240, 272. Se också *Daily Worker*; 18 september 1933; *L'Humanité* (Paris), 9 och 17 december 1933; Barton, op cit, sid. 55-6. I sin slutplädering krävde Dimitrov att rätten “1. Förklarade honom själv och Torgler, Popov och Tanev fullständigt oskyldiga. 2. Förklarade Van der Lubbe vara ett verktyg för arbetarklassens fiender...” – d.v.s. finna honom skyldig, döma honom till döden (*Daily Worker*, 18 december 1933).

av nazister, dömdes till döden och halshöggs den 10 januari 1934. Man kunde ha väntat sig att nazisterna skulle deportera Dimitrov till Bulgarien, där han var en 'önskad man' under dödsdom för sitt deltagande i resningen 1923. Åtminstone skulle han ha fått ett långt fängelsestraff där. Istället, efter en kort tids tvekan, skickade tyskarna Dimitrov med flyg direkt till Moskva.⁵

Den ryska regeringen var nu upptagen med en genomgripande omvärdering av sin utrikespolitik. Under protester från Sovjet och KPD hade Tyskland gått med i Nationernas Förbund 1926. Efter en oerhört framgångsrik folkomröstning satte Hitler nu Sovjets och KPD:s vilja i verket och Tyskland lämnade Nationernas Förbund i oktober 1933. Denna 'anti-västliga' inriktning gjorde inte att vågskålen gick över till öst med ett närmande till Ryssland, som Stalin måste ha hoppats och kanske hade getts goda skäl att förvänta sig. I januari 1934 slöt Tyskland en icke-angegespakt med Polen, en åtgärd tydligt ämnad att stärka Polens ställning gentemot Sovjetunionen.

I februari 1934 tog de österrikiska socialisterna upp vapnen mot Dollfuss fascistiska diktatur - bara för att lida ett förkrossande nederlag. Samma månad fick Kominterns 'Socialister är fascister'-politik Frankrike att stå inför ett fascistiskt maktövertagande. Bara i sista stund kastades 'partilinjens' om, och de franska kommunisterna instruerades att sluta den spricka de öppnat inom arbetarklassen, den spricka genom vilken Hitler i Tyskland, utan opposition, hade marscherat rakt till makten.⁶

I oktober 1933, den månad då Tyskland drog sig tillbaka från Nationernas Förbund, föreslog den franske utrikesministern Paul Boncourt Moskva ett avtal om ömsesidigt försvar mot det nya nazi-Tyskland. I november erkände Roosevelt-administrationen Sovjetunionen diplomatiskt. I september 1934 gick ryssarna med i Nationernas Förbund, där de fyllde tomrummet efter nazi-Tyskland, som ju lämnat knappt ett år tidigare. Den 2 maj 1935 slöts en fransk-rysk pakt om ömsesidigt stöd i Paris. Den 15 maj mötte Pierre Laval Stalin i Moskva och mottog av honom en deklaration som slog fast att: "Stalin förstår fullständigt och godkänner helt den politik för nationellt försvar som den franska regeringen antagit för att hålla sina väpnade styrkor på en nivå som är nödvändig för säkerheten." Denna unilaterala ryska deklaration representerade en kullkastning av allt som Bolsjevikpartiet, Komintern och dess exekutivkommitté (EKKI), antikrigskongressen i Amsterdam och det franska kommunistpartiet (PCF) hittills omfattat i fråga om 'nationellt försvar'. Ett ryskt fördrag med Tjeckoslovakien följde med samma innebörd som det franska.

EKKI:s trettonde plenum hölls i Moskva i november-december 1933, mitt under den diplomatiska röran. Plenumet slog åter fast karakteriseringen av socialdemokratien som 'socialfascism', bekräftade att KPD:s politik i Tyskland hade varit riktig, och beslöt att hålla Kominterns uppskjutna sjunde kongress 'under andra halvan av 1934'.⁷ Under månaderna som följde genomförde den ryska staten, som hade misslyckats med att sluta ett avtal med nazisterna, en avgörande omsvängning mot 'väst'. 'Socialfascismen' och dess inneboende revolutionsförhoppningar föstes nu helt åt sidan. 'Folkfronten', som formulerats för att skapa uppslutning kring den nya ryska utrikespolitiken bland massorna, sattes i dess ställe. EKKI,

⁵ De tre bulgarerna Dimitrov, Popov and Tanev erbjöds ryskt medborgarskap den 15 februari 1934, och flögs till Moskva den 27 februari. Torgler hölls kvar av nazisterna.

Se Elazar, op cit, sid. 143, 148; Spass Roussinov, 'Introduction' to G Dimitrov, *Selected Works*, Volume 1, Sofia, 1967, sid. X; B Lazitch och MM Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, Stanford, 1973, sid. 78, 319, 336.

⁶ "Dimitrov träffade Maurice Thorez (sekreterare i Franska kommunistpartiet) i Arkhangelskoe (nära Moskva) i mitten av maj 1934... [och] presenterade honom hela aktionsplanen och hjälpte på så sätt partiet att anta Kominterns nya recept, att sätta igång förhandlingar med ledarna för Socialistpartiet." Citaten är från Elazar, Dimitrovs officiella kommunistiske bulgariske biograf (op cit, sid. 158).

⁷ *Thirteenth Plenum of the ECCI: Theses and Decisions*, London, 1934, sid. 4. Plenumet hölls mellan 28 november och 12 december 1933.

världskommunismens högsta auktoritet, som borde ha sammankallats för att besluta om det ryska partiets utrikespolitiska initiativ, ignorerades helt enkelt. 'Marxismen-leninismens principer', på vilka man hävdade Komintern var baserat, var överspelade. Besluten från den första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kongressen om att kommunistpartierna skulle vägra att delta i nationellt försvar, rösta för krigskrediter eller på annat sätt stödja kapitalistiska regeringar, verkade nu aldrig ha existerat. Kring juli-augusti 1935, när den sjunde kongressen till slut kom till stånd, fördes socialdemokratien, som hittills betraktats som Kominterns 'huvudfiende', fram som en eftertraktad vän. Kärleksförklaringarna skulle emellertid gå längre, till borgerliga liberaler, till konservativa och till och med till rena reaktionärer. Alla kunde få komma in i famnen, bara de stödde Sovjetunionens strävan efter en militärallians mot det allt starkare nazi-Tyskland.

Nya tider kräver nya grepp. Inget uttryck passar bättre för Dimitrovs nya karriär, i vilken han till sin egen förvåning nu hade placerats. Stalin behövde en ny ledare för Komintern, en som i allmänhetens ögon var obefläckad av den katastrofala 'socialfascist'-politik som han nu var ivrig att skuffa undan. Dimitrovs 'antifascism' verkade vara utan anmärkning. Den hade demonstrerats i en nazistisk rätt, spritts världen runt genom Münzenbergs propagandaapparat och hyllades vida, även inom den kapitalistiska pressen. Dimitrov, som nu utnämns till generalsekreterare för Komintern, kunde i sin person *inkarnera* vändningen till den nya antifascistiska folkfrontslinjen.⁸ Men, som Stalin och några nära medarbetare mycket väl visste, var Dimitrov inte utan fläckar. Den offentliga bilden av en hjälte från rättegången om riksdagsbranden var inte helt i överensstämmelse med fakta. Den man, som de oinformerade trodde vara arkitekten bakom Folkfronten, var i verkligheten sedan länge ledare av ett parti med en historia av utpräglad sekterism som gick tillbaka långt före 1917. I april 1925 hade det bulgariska partiet, i vilket Dimitrov var en av ledarna, utlöst en bomb under en mässa i Sofia-katedralen och dödat 100 personer och skadat ytterligare 300.⁹ Vid rättegången framställde Dimitrov sig själv som en fattig bulgarisk emigrant som oturligt hamnat i exil i Tyskland.¹⁰ I realiteten var Dimitrov sedan länge funktionär i Komintern, chef för EKKI:s Västeuropeiska Byrå i Berlin. Mer än någon annan enskild person var Dimitrov direkt ansvarig för att KPD höll fast vid 'socialister är fascister'-politiken, den som öppnat den dörr genom vilken Hitler och nazistpartiet marscherat rakt till makten.¹¹ Tidigare hade Dimitrov varit känd som Zinovjevs 'mest servile beundrare', och detta vid en tid då Zinovjev inte hade någon hållhake på honom.¹² Under nuvarande förhållanden var Dimitrovs lojalitet till Stalin, i alla väder och vad än må ske, dubbelt och till och med tredubbelt försäkrad.

⁸ Dimitrov anlände till Moskva den 27 februari 1934. Den 29 april utnämndes han till medlem av EKKI:s Politiska Sekretariat och sattes att leda det Centraleuropeiska Sekretariatet. Den 23 maj kom han med i presidiet, och den 28 maj utvaldes han till att hålla huvudtalet vid den kommande Sjunde Världskongressen. "Som den mest auktoritative medlemmen i Politiska Sekretariat tog han i realiteten över ledarskapet för Komintern." (Elazar, op cit, sid. 150)

⁹ Angående bombincidenten, se Borkenau, op cit, sid. 238-42; EH Carr, *Socialism in One Country, 1924-1926*, Volume 3, London, 1972, sid. 409-11.

¹⁰ Dimitrov tillät bara ett samarbete med *Inprecorr*, för att "hålla kontakt med Internationella arbetarhjälpens", och för "tillfällig kontakt... med Röda hjälpens Internationella Sekretariat". Edith Bone i Berlin hade "utfört översättningar för Georgi Dimitrovs kontor". Nazisterna verkar ha varit ovetande om Dimitrovs kontakter med Västeuropeiska Byrån, ett verkligt anmärkningsvärt förbiseende. Om detta, se E Bone, *Seven Years Solitary*, London, 1957, sid. 30; G Nollau, *International Communism*, New York, 1961, sid. 144-5.

¹¹ I den utgåva av Dimitrovs *Valda Verk* som Bulgariska Kommunistpartiet publicerat, hittar vi på sidan 443 en uppgift av Dimitrov om tidpunkten för hans utnämning till ledare för Västeuropeiska Byrån, den 15 juli 1929. På sidan 444 finner vi en uppgift om att det skulle vara den 20 mars 1933. *Det finns inget datum däremellan*. Om detta, se också de försynte redogörelserna för Dimitrovs 'nya åsikter' och hans 'tidigare åsikter' i Elazar, och uppgifter om Dimitrovs förespråkande av 'socialfascism' i Valtin. Om detta, se Georgi Dimitrov, *Selected Works*, Volume 1, op cit, sid. 443-4, Sofia 1967; Elazar, sid. 148-51; J Valtin, *Out of the Night*, New York, 1941, sid. 201-3.

¹² A Ciliga, *The Russian Enigma*, London, 1940, sid. 61.

Kominterns 'antifascist'-politik var ett resultat av den katastrof som arbetarrörelsen hade drabbats av i Tyskland. 'Antifascismen' omvandlades till 'folkfront' som en konsekvens av de förändringar i den ryska utrikespolitiken som Hitlers seger medförde. Folkfrontens 'antifascist'-kampanj var den minst 'kommunistiska' men utan tvekan den mest framgångsrika av någon som Komintern någonsin drivit.

Vid anti-krigskonferensen i Amsterdam i augusti 1932 hade PCF fördömt "krigsbudgetar, att rösta för sådana är förnedrande och brottsligt". Efter Stalin-Laval-samtalen i maj 1935 upptäckte nu PCF att 'antifascismen' gjorde det nödvändigt att rösta för borgerliga regeringars krigskrediter och godvilligt sluta upp kring det nationella försvarets sak. Nationernas Förbund hade av anti-krigs-världskongressen betecknats "som en enkel munsbit för de imperialistiska makterna", vars ord "är ord för fred, men vars agerande är ageranden för krig".¹³ Rysslands beslut att gå med i Nationernas Förbund presenterades nu av de kommunistiska partierna överallt som en ytterligare förstärkning av den 'antifascistiska fronten'. Roosevelts diplomatiska erkännande av Ryssland var en annan 'antifascistisk' seger. Detta följdes snart av USA:s kommunistpartis något avvaktande erkännande att Roosevelt trots allt inte var en 'fascist'. 'Antifascismen' utgjorde det täcke under vars skydd det brittiska kommunistpartiet gick från att ställa upp motkandidater till det 'fascistiska' Labourpartiet till att dra tillbaks sina kandidater, såväl mot Labour som mot Tory, i den 'antifascistiska enhetens' intresse.

Hädanefter presenterade Komintern världspolitiken i de mest förenklade termer. Kommunistpartiernas intressen skiftade från inhemska frågor till utrikespolitiska. Den starkt demoniska roll som Kominterns propaganda gett nazistiska Tyskland var medvetet utformad för att Stalins Ryssland lättare skulle kunna ges rollen som någon slags 1900-tals Sir Galahad *sans peur et sans reproche*. Allt detta var naturligtvis en karikatyr av verkligheten. Ändå, som Münzenberg, Katz, och utan tvekan Stalin, uppfattade det, innebar det att 'trycket blev tydligt', vilket var vad Rysslands behov krävde.

De brittiska kommunisterna, som hade bidragit med 80 delegater till Amsterdam-förhandlingarna i augusti 1932, rekryterade ytterligare 64 till den europeiska antifascist-kongressen i Salle Pleyel i Paris i juni 1933. Huvudkvarter för denna 'delegation' var en fastighet som tillhörde Minoritetsrörelsen, en brittisk stödorganisation till Röda Fackföreningsinternationalen. En annan 'delegation' mönstrades för Världsunngdomens anti-krigskongress i Paris i september 1933, och ytterligare en till Internationella Kvinnokonferensen mot fascism och krig i augusti 1934.¹⁴ I samma augustimånad 1934 var stålstaden Sheffield i Yorkshire värd för en nationell ungdomskongress mot krig och fascism, en uppföljare till kongressen i Paris föregående september.¹⁵

Under beskydd av Internationella arbetarhjälpens (Workers International Relief, WIR-IAH), inrättades nu i Storbritannien en Hjälpkommitté för den tyska fascismens offer, en brittisk avdelning av den Världskommitté som Münzenberg etablerat på Boulevard Montparnasse i Paris. I september 1933 fungerade Hjälpkommittén som agent för publiceringen av Münzenbergs *Brown Book of the Hitler Terror*. Isobel Brown, mångårig funktionär i kommunistpartiet, var sekreterare i Internationella arbetarhjälpens. Vid sidan av henne, som medsekreterare, fanns Dorothy Woodman, en nära vän till Kingsley Martin, redaktören för den mycket inflytelserika *New Statesman*. Independent Labour Party utnämnde Jennie Lee, blivande hustru till Aneurin Bevan, som representant. Ellen Wilkinson, senare minister i 1945 års Labour-regering, anförtroddes rollen som skattmästare. 'Antifascismen' började bli högst

¹³ *Report and Manifesto of the World Anti-War Congress at Amsterdam, 27-29 August 1932*, London, 1932, sid. 10, 12.

¹⁴ För en avslöjande redogörelse för det bedrägliga sätt som sådana 'delegater' 'valdes', i detta fall i USA, se 1-1/v1 Wicks, *Eclipse of October*, London, 1958, sid. 315-6.

¹⁵ Om de brittiska händelserna, se *Report...*, op cit, sid. 13-15, *Daily Worker*, 3 juni 1933, 21 september 1933, 6 och 7 augusti 1934; Labour Party, *The Communist Solar System*, London, 1933, sid. 17.

populär bland skikt inom den fria, litterära, bildade och kulturella medelklassen, och ännu mer bland socialistiska militanter. Före slutet av 1933 kunde Befrielsekommittén, jämsides med sådana kommunistiska intellektuella som Ted Bramley och Isobel Brown, räkna till sina led personer som Labour-deputeraden Sir Stafford Cripps, den intellektuelle Lancelot Hogben och ledaren för ILP, James Maxton. I maj 1934 kunde man räkna in Aneurin Bevan, stor-rabbinen Fraenkel, JBS Haldane, Naomi Mitchison, Lord Marley, andresekreterare i Krigsdepartementet i den andra Labour-regeringen, Ellen Wilkinson med flera.¹⁶

Befrielsekommittén var ett extremt effektivt verktyg för mobilisering av hittills oengagerade individer i Kominterns tjänst. Försvarskommittén för rättegången om riksdagsbranden skulle, trots dess märkliga namn, visa sig vara en annan. I dessa ansträngningar var återigen Dorothy Woodman inblandad, i detta fall ackompanjerad av Kingsley Martin själv, tillsammans med Harold Laski. Ivor Montagu, en överklasskommunist och pingisentusiast från en rik gammal bankirfamilj, var också framstående i Försvarskommitténs verksamhet.

Mitt under rättegången om riksdagsbranden rekryterade Münzenberg en 'syster' till Dimitrov till försvarskampanjen. Huruvida det var genom en lycklig eller arrangerad tillfällighet är oklart. Denna 'syster' engagerades sedan i en omfattande propagandaturneé. I Storbritannien mötte Försvarskommittén med en välkomstdelegation. Dorothy Woodman inhyste Dimitrovs 'syster' i sin lägenhet i London. Efter Dimitrovs frikännande, flög Dorothy Woodman och Ivor Montagu till Leipzig för att ordna arrangemangen inför hans frisläppande.¹⁷ Några år senare arresterades Tanev och Popov i Ryssland, de som åtalats för branden tillsammans med Dimitrov och som liksom honom var politiska flyktingar där, och dömdes till långvariga straff i de ryska arbetslägren. De som en gång varit deras högljudda försvarare höll nu tyst och höjde inte en enda röst till deras försvar.¹⁸

'Antifascismen' gav kommunistpartiet chans att bryta sig ur den isolering som 'socialfascismen' tvingat på dem och få inflytande i nya sociala skikt. Redan i juli 1934 ledde Dowager Lady Barlow en delegation till den tyska ambassaden för att protestera mot att kommunisterna Thälmann och Torgler fortfarande hölls i fängelse. I delegationen deltog också personer som professor Lascelles Abercrombie, W Collard, Mrs Haden Guest, Lord Listowel, Evelyn Sharpe-Nevinson och Marie Seaton. Brevet som överlämnades till tyska ambassaden var också undertecknat av Norman Angell, JA Hobson, CEM Joad, DN Pritt, Dora Russell med flera.¹⁹

I mars 1934 lämnade Lord Marley Storbritannien för att leda en 20-dagars turné i USA 'till försvar' av Thälmann. När Marley återvände gav sig Aneurin Bevan IVIP, den oförliknelige Willi Münzenberg och en tidigare socialistisk minister i en av Weimarrepublikens delstater, ut på en rundresa i Nordamerika i stället för Marley. Sommaren 1935 hade Befrielsekommittén tillgång till en ljudfilm, *Free Thälmann*, som man visade vid sina möten landet runt. Samma film användes säkert i andra länder på precis samma sätt. I Strasbourg, vid den fransk-tyska

¹⁶ Om allt detta, se *Daily Worker*, 14 och 20 juli 1933, 2 september 1933, 12 oktober 1933, 12 maj 1934, 4 juni 1934, 22 september 1934, 2 oktober 1934; också *New Leader* (London) 26 maj 1933, 30 juni 1933; Koestler, op cit, sid. 198-201; Labour Party, op cit, sid. 21.

¹⁷ Ang. dessa detaljer, se *Marxism Today*, augusti 1972, sid. 257; *Daily Worker*, 4 juni 1933.

¹⁸ Om denna skamliga episod, se R Conquest, *De Great Terror*, London, 1971, sid. 582; Lazitch och Drachkovitch, op cit, sid. 319, 336, Nollau, op cit, sid. 144; Valtin, op cit, sid. 201. Tanev dödades under Andra Världskriget. Popov återfördes till Bulgarien 1954, och var anställd vid Utrikesdepartementet till sin pensionering.

¹⁹ *Daily Worker*, 14 juli 1934.

gränsen, firades i juni detta år en internationell Thälmann-dag.²⁰ Avsikten verkar dock ha varit mer propagandistisk än praktisk.

Den uppmärksamhet som Kominterns fronter ägnade den bildade medelklassen kompletterades nu av aktiviteter riktade mot deras barn vid universiteten. *The Students Vanguard*, en kommunistisk tidning för universitetsstudier, började ges ut någon gång i slutet av 1932. Tidigt 1933 inrättade partiet sin egen Federation of Student Societies som en rival till den gamla, mer brett baserade, University Labour Federation.²¹

Kominterns intresse för universiteten var inte nytt, det började bara nu ta en mycket annorlunda form. Komintern hade försökt påverka studenter, främst vid Cambridge, men också vid Oxford, sedan mycket lång tid tillbaka. Vid Cambridge var Maurice Dobb alltid en framträdande figur. Phillip Spratt, student vid Downing College 1921, gick med i kommunistpartiet när han kom till Cambridge, fick arbete vid Labour Research Department och skickades 1926 av CPGB [brittiska kommunistpartiet] på ett Komintern-uppdrag i Indien.²² Fram till början av 1930-talet ägnade dock CPGB av princip mycket lite intresse åt att organisera studenter som en specifik social grupp. Efter Amsterdamkongressen och Hitlers maktövertagande, började allt detta att förändras.

Redan i maj 1933, bara några månader efter nazisternas makttillträde, var man igång med att värva studenter vid universiteten för en tre veckor lång resa till Ryssland. I september samma år kunde CPGB redan mönstra 25 studenter till den 75 man starka 'delegationen' till Världsförbundets Antikrigskongress i Paris. I april 1934 fanns en fraktion från kommunistpartiet bland studenterna som deltog i en konferens om internationellt arbete och studentarbete i Flensburg i nazistiska Tyskland. 58 personer från 11 brittiska universitet deltog i en senare Världskongress mot krig och fascism i Bryssel den 29-31 december 1934.²³

'Antifascismen' blev så den täckmantel under vilken den första betydande kommunistiska inbrytningen i den brittiska universitetsmiljön gjordes. Vid denna tidpunkt kom emellertid 'arbete' för Komintern i andra hand efter 'arbete' för den Ryska staten. På 20-talet hade Philip Spratt börjat arbeta vid Labour Research Department och han reste sedan utomlands för att organisera det indiska kommunistpartiet. 1934 blev 'Kim' Philby rekryterad direkt i den ryska statsapparaten. Samma sak gällde hans kolleger Burgess, MacLean och andra vid samma tid och senare.²⁴

Komintern kom nu att visa stort intresse för den bildade medelklassen, liksom för studenter och lärare. Rekryteringstekniken var inte alltid så originell utan ofta direkt. Eudocio Ravines, en fattig peruansk student med kommunistiska böjelser, kontaktades av Henri Barbusse i Paris. "Har du tillräckligt att leva för?", frågade Barbusse honom. Nästa månad fann sig Ravines arbeta på kontoret till International des Travailleurs de L'Enseignement, en av Kominterns frontorganisationer, och "hade erbjudits en månadslön på tusen franc".²⁵ Författare skulle inte heller negligeras. Ett Internationellt förbund för proletärförfattare hade etablerats i Moskva i mitten av 20-talet. Hittills hade det inte fått något starkt fotfäste på brittisk mark. Först i april 1933 dök en tidskrift upp, kallad *Storm — Stories of the Workers*

²⁰ *Daily Worker* (New York), 8 februari 1934, 10 juli 1934, citerat i Helmut Gruber, 'Willi Münzenberg: Propagandist For and Against the Comintern', *Survey*, april 1965, sid. 193-4; *Daily Worker*, 22 september 1934, Michael Foot; *Aneurin Bevan*, Volume 1, London, 1962, sid. 172; *Sight and Sound*, 2/1976, sid. 73.

²¹ *Student Vanguard* (London), maj 1933, sid. 2, oktober 1933, sid. 4; *Daily Worker*, 2 maj 1933, 5 och 20 december 1933, 8 januari 1934; Pat Sloan, *John Cornford: A Memoir*, London, 1938, sid. 97-115.

²² P Spratt, *Blowing up India*, Calcutta, 1955, sid. 1-40.

²³ Se *Student Vanguard*, maj 1933, sid. 7; *Daily Worker*, 21 september 1933, 27 april 1934, 20 december 1934.

²⁴ Fenomenet är välkänt. För en tidigare sovjetisk underrättelseagents synpunkt, se A Orlov, *Handbook of Intelligence and Guerrilla Warfare*, Newport, 1963, sid. 46, 108.

²⁵ E Ravines, *The Yenan Way*, New York, 1951, sid. 35-6.

Struggles, ”Den enda tidskriften för revolutionär skönlitteratur”.²⁶ Med start i slutet av ’socialister är fascister’-eran, inte minst med grundandet av Left Book Club i Storbritannien, skulle Kominterns litterära frontorganisationer snart komma att bli propagandaagenturer med stor betydelse.

Komintern begränsade inte sitt arbete bland de intellektuella enbart till författare. Organisationer startades också för skådespelare, manusförfattare och musiker, Kominterns motsvarigheter till organisationer som i Sovjet redan var verktyg för statlig kontroll av konsten. Ett Internationellt Förbund för Revolutionära Teatrar (IURT), med huvudkvarter i Moskva, var i gång redan 1932. Samma år skapades också den första Internationella Musikbyrå genom IURT:s försorg, och därefter det Internationella Förbundet för Revolutionära Musiker, med kompositören Hans Eisler (broder till Ruth Fischer) som världsordförande. Den första internationella musikkonferensen hölls i Moskva i november 1932. Deltagare kom från så skilda länder som Österrike, USA, Frankrike, Ungern, Belgien, Japan, Mexico, Lettland och Nederländerna. Redan 1933 hade IURT:s Internationella Musikbyrå producerat en egen sångbok, *An International Collection of Revolutionary Songs*. Ur denna process föddes, under Kominterns kontroll, ett Arbetarnas Musikförbund i Storbritannien. På samma sätt proklamerades ett Amerikas Musikförbund i USA, en filial till den Internationella Musikbyrå i Moskva.²⁷ Samma procedur upprepas säkert också i många andra länder.

Att ’fronter’ för studenter, teaterfolk och musiker dök upp i början av 1933 tyder på att speciella fonder hade avsatts som en del av ’budgeten’ för den brittiska sektionen i den antikrigsrörelse som lanserats vid Världsantikrigskongressen i Amsterdam i augusti 1932. Andra verksamhetsområden för det brittiska partiet verkar ha fått betydande bidrag från Komintern under samma tid. Orsaken verkar ganska klar. När väl Hitler hade krossat KPD, övergick rollen som Sovjetunionens förste ’gränsvakt’ till partierna i Frankrike, Storbritannien och USA. Hädanefter fick dessa bidrag i en mycket större skala än tidigare, och som följd ökade partiernas medlemstal och inflytande på den allmänna opinionen markant i mitten av 30-talet.²⁸

En observatör från en annan planet som tillfälligt besökte vår värld i början av 1933, och sedan återvände i mitten av 1935, skulle ha funnit den Komintern-ryska metamorfosen från ’social-fascism’ till ’folkfront’ fullbordad. Under dessa år hade hela den kommunistiska rörelsen vänt sig 180 grader runt och verkade vara på väg i en helt annan riktning än tidigare. I realiteten var denna syn bara en illusion. Komintern hade drivit en linje då Ryssland kunde förlita sig på en tyst förståelse från Weimarepubliken, men var tvingat att driva en helt annan när den rysk-tyska ententen upplöstes. Den ryska parti-stat-oligarkin drev sina intressen som förut, men under nya förhållanden fick nya medel tas i bruk. Vår uppmärksamme utomgalaktiske observatör skulle inte ha undgått att rapportera att medan varorna i affärernas fönster hade förändrats fullständigt så var organisationen på bruket densamma, och dess aktuella och långsiktiga avsikter förblev desamma.

Som vi hävdar i denna artikel, och som officiella kommunistiska historiker bekräftat, var Dimitrov i realiteten den som ledde Kominterns Västeuropeiska Byrå i Berlin från våren 1919 till början av 1933. Så den i senare dagar ledande förespråkaren för folkfronten var genom en märklig paradox samme man som i hast hade påtvingat KPD den förödande ’socialfascist’-politik som öppnade dörren för Hitlers maktövertagande, vilket den förutan säkert inte hade varit möjligt.²⁹

²⁶ Det andra numret av *Storm* är daterad april 1933.

²⁷ Angående dessa frågor, se de exakta Komintern-källhänvisningarna i F Bentley, *Thirty Years of Treason*, London, 1971, sid. 80-91.

²⁸ Se till exempel WG Krivitsky, *I Was Stalin's Agent*, London, 1939, sid. 70.

²⁹ För beviset, se FI Firsov, 'Georgi Dimitrov and the West European Bureau of the Comintern', i *Georgii Dimitrov an Outstanding Militant of the Comintern*, Sofia Press, 1972, sid. 48-78 och särskilt sid. 48.

II: Londonkommissionen för undersökning av rättegången om Riksdagsbranden

Under våren och sommaren 1933 började Münzenberg, på uppdrag av MOPR³⁰ i Moskva, att organisera sin egen undersökningskommission för riksdagsbranden. Kommissionen öppnade sina förhandlingar i Law Societys Londonkontor strax innan rättegången om den påstådda mordbranden skulle börja. DN Pritt, en starkt prosovjetisk advokat, fungerade som ordförande för undersökningsteamet. Medlemmar av kommissionen var också den italienske parlamentsledamoten Nitti, Branting, son till den tidigare svenske socialistiske statsministern, Gaston Bergery och Moro-Giafferi från Frankrike, Arthur Garfield Hayes från USA, Pierre Vermeulen från Belgien, Van Huidt, en framstående advokat från Danmark, och Bekker-Nort, en deputerad från Nederländerna. Många kallades som vittne, vissa av dem var personer med hög ställning. Kommissionen inledde sina förhör den 14 september. Efter att ha förhört ett antal 'vittnen', förklarades den anklagade, men icke närvarande, kommunisten för oskyldig. Allt förlöpte efter liknande mönster som de senare Moskvarättegångarna, men i omvänd ordning, och underförstått antyddes att nazisterna själva var de skyldiga den 20 september. 'Domen' publicerades genast och på inte mindre än 15 språk.³¹ Rättegången i Leipzig startade nästa dag under en mycket ofördelaktig publicitet.

Det första viktiga steget i den nya antityska,³² entente-vänliga vändningen var organiseringen av en europeisk antifascist-kongress. Den var planerad att hållas i Prag, omdirigerades sedan till Köpenhamn, men hölls till slut den 4 och 5 juni 1933 i Salle Pleyel, en konserthall inte långt från triumfbågen i Paris. Kongressen var liksom dess föregångare i Amsterdam oerhört välbesökt, hela Komintern-apparaten sattes i arbete för att göra förhandlingarna framgångsrika. Talen tolkades till sju språk. För att höja den dramatiska effekten bar de tyskar som deltog masker för att dölja deras identiteter för Gestapo.³³ 'Social-fascister' fortsatte man att angripa. Åtminstone en italiensk socialist som deltog angreps av funktionärer, misshandlades och kastades ut ur hallen.³⁴

Under förhandlingarna i Salle Pleyel 'valdes' en Världskommitté mot Krig och Fascism och den så kallade Amsterdam-Pleyel-rörelsen lanserades.³⁵ Förslag framfördes om att starta Föreningar mot Krig och Fascism runt hela världen. Sedermera slogs de anti-fascistiska kommittéerna steg för steg samman med de anti-krigs-kommittéer som emanerat ur Amsterdam-förhandlingarna under föregående år. Många som gick med i en rörelse för att protestera mot Versaillesfördraget i augusti 1932 fann sig, innan ett år gått, vara medlemmar i en ny rörelse som agerade till dets försvar.

³⁰ The International Organisation for Aid to Revolutionaries (MOPR), eller Red Aid, hade inrättats 1922 av de sovjetiska myndigheterna för att bistå revolutionärer som åtalats av borgerliga regimer.

³¹ Kommissionen accepterade nazisternas anklagelse att Van Der Lubbe var skyldig. Om dessa händelser, se *Daily Worker*, 15-21 september 1933; R Gaucher, *L'histoire Secrète du Parti Communiste Française*, Paris, 1974, sid. 254-5; Gruber, op cit, sid. 192.

³² Ryssarna försökte bara mobilisera den utländska opinionen mot fascismen i Tyskland. Den fascistiska regeringen i Italien, som den ryska staten hade upprätthållit vänskapliga relationer med sedan 1923-24, ignorerades i huvudsak.

³³ Om förberedelserna och förhandlingarna, se *Daily Worker*, 26 april -23 maj 1933, 2 juni 1933, också Valtin, op cit, sid. 470-6; *Inprecorr*, 1932, sid. 553-4, 574-5.

³⁴ Alfonso Leonetti, en antifascistisk journalist, besökte kongressen korrekt utrustad med ett presskort. De italienska kommunisterna anklagade honom därpå för att vara en 'social-fascist', misshandlade honom och kastade ut honom ur salen. Således behandlade kommunisterna i Paris honom på ungefär samma sätt som fascisterna tidigare gjort i Milano. *L'Humanité*, den franska kommunistiska dagstidningen, publicerade den 21 juni 1933 ett uttalande som rättfärdigade agerandet. För en redogörelse för dessa händelser och texten i *L'Humanité*, se *Il Ponte*, februari-mars 1975, sid. 224-6.

³⁵ För en kommentar av Barbusse om denna organisations ursprung och inrikespolitik, se Ravines, op cit, sid. 113-4.

Det råder ingen tvekan om att antifascism var populärt. Socialister, fackföreningsfolk och demokrater av alla sorter var djupt skakade av de händelser som dag för dag utvecklades i Tyskland. Hitlers förföljelse av judarna drog särskilt många nya anhängare till kommunisternas sak. Den stora judiska befolkningen i Tyskland hade nära band med andra judiska samhällen jorden runt. En betydande del av världens judar hade band till Ryssland, varifrån deras föräldrar eller farföräldrar hade emigrerat runt sekelskiftet. Antifascismen kunde på så sätt kopplas till en attityd av beundran för Ryssland, ”Sovjetunionen, landet där ingen antisemitism existerar”. På det här sättet kunde stöd för den ryska utrikespolitiken mobiliseras under täckmanteln antifascism. ‘Marxist-leninister’ inom det judiska samhället fördömde konceptet med Zion i Palestina, bara för att anamma det i en mer extrem form i Sovjetunionen.

Detta framstår som särskilt grymt och ohederligt efter den nazi-kommunistiska pakten 1939 och den blodiga attack på den judiska kulturen som vi nu vet ägde rum under de ryska utrensningarna. Münzenberg-Komintern-scenariot var inte mindre effektivt för det. Judar bidrog med en betydande kontingent till Münzenberg-apparaten för Rysslands sak inom Asterdam-Pleyel-rörelsen under åren 1932-33 och därefter.

* * *

Efterskrift.

Under min tid i Oxford besökte jag en föreläsning som Willi Münzenbergs änka höll. Under den efterföljande diskussionen frågade jag henne hur det kunde komma sig att det i Berlin framstod som att han i stort sett skötte sitt stora publicist- och propagandaimperium oberoende av KPD och Komintern. Enligt Koestlers och andras belägg, verkar detta ha varit ännu tydligare efter att han flyttat sin operationsbas till Paris efter Hitlers maktövertagande. Münzenbergs änka svarade, att under hans frekventa besök i Moskva verkade det som han alltmer hade att göra med representanter från Utrikesdepartementet än med folk från någon annan organisation. Detta verkar vara en fråga som kräver ytterligare forskning.